

ԿԻԼԻԿՅԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ
300-ԱՄՅԱ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՒՄ

Հայ ժողովրդի բազմադարյան պատմության և մեր մշակութային ժառանգության մեջ իր ուրույն և կարևոր տեղն ունի կիլիկյան շրջանի պատմությունն ու մշակույթը:

Մարդկության պատմության հազարամյակների ընթացքում եզակի դեպք է, երբ մի ժողովուրդ պետականություն և փառավոր մշակույթ է ստեղծում իր հայրենիքից դուրս՝ օտարության մեջ, և այլեի՜ն, օտար այդ հողին հայրենի հողի ու շունչ է հաղորդում ու դարձնում մի նոր հայրենիք:

Հայ պատմագրության մեջ 1375 թվականն ընդունված է որպես Կիլիկյան հայ թագավորության վախճանի թվական: Այս տարի, 1975 թ., լրացավ այդ վախճանի 600 տարին:

Կիլիկյան 300-ամյա շրջանը ոչ միայն հայ ժողովրդի պատմության, այլ նաև հայ եկեղեցու և հայ մշակույթի փայլուն ու լուսավոր էջերից մեկն է:

Ելնելով այս ամենից, Ամենայն Հայոց Հայրապետ Նորին Սուրբ Օծություն Տ. Տ. Վազգեն Ա. կաթողիկոսը 1974 թ. մարտ 18 հմբ. 767 սրբատառ կոնդակով, Ամենայն Հայոց Հայրապետության Կիլիկյան շրջանի պատմության փառքի հիշատակը ոգևորչելու առթիվ, 1975 թ. հաշտարարում է հոբելյանական տարի:

Կիլիկյան շրջանի փառքի հիշատակն ըստ արժանիւյն ոգևորչելու համար Նո-

րին Սրբությունն իր գեղեցկահյուս կոնդակում պատվիրում է.

«... Այս մեր կոնդակաւ, հրաւեր ենք կարդում որ 1975 տարին նուիրուի հայ եկեղեցու և Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան կիլիկեան շրջանի յիշատակին, որ Հայաստանեայց բոլոր եկեղեցիներում տեղի ունենան զոհաբանական մատթանքի արարողութիւններ, ու կենդանի խօսքով ոգեկոչուեն մանաւանդ այն մեծանուն հայրապետներն ու վարդապետները, հոգևոր մշակներն ու գիտութեան և արուեստի վարպետները, որոնք կերտել են հայ ոգևորականութեան արծաթեայ դարը: Զերմապէս յանձնարարում ենք, որ այս նուիրական յիշատակի պանծացմանը մասնակցեն նաև մեր եկեղեցական-մշակութային կազմակերպութիւնները և հայ մամուլը, կիլիկեան շրջանի հոգևոր մշակոյթի արժէքները լայնօրէն ծանօթացնելու համար հայ նոր սերնդին և ալլազգի ժողովուրդներին, հալերէն և օտար լեզուներով հրատարակութիւններով»:

Վեհափառ Հայրապետի այս հրահանգի համաձայն, ս/թ. դեկտեմբերի 14-ին, կիրակի օրը, Մայր Աթոռում էլ հանդիսավորապես ոգևորչվում է Կիլիկյան շրջանի հայ եկեղեցու և հայ մշակույթի հիշատակը՝ տաախոյան ս. պատարագով, հայրապետական կոնդակի ընթերցումով և քարոզով, և երեկոյան՝ հանդիսավոր նիստով Վեհաբանի հանդիսությունների դանիմում:

**Հանդիսավոր ա. պատարագ,
հայրապետական կոնդակի ընթերցում և
քարոզ Մայր տաճարում**

Դեկտեմբերի 14-ին, կիրակի օրը, առավոտյան ժամը 11-ին, Մայր տաճարում մատուցվում է հանդիսավոր ա. պատարագ: Պատարագում է տ. Թորգոմ արք. Մուշեղյանը:

«Հայր մեր»-ից առաջ «Հրաշափառ Աստուած» շարականի երգեցողությանը, տաճարի զանգերի դողանջների ներքո, բուրվառով և մոմերի լույսերի առաջնորդությամբ տ. Մասիս վրդ. Գալստյանը ա. խորան է քարձրացնում Վեհափառ Հայրապետի սրբատառ կոնդակը՝ արծաթյա սկուտեղի վրա դրված, և հանձնում պատարագի հայր սուրբին:

Տ. Թորգոմ արք. Մուշեղյանը երկյուղածությամբ վերցնում է հայրապետական կոնդակը և ընթերցում ա. խորանից՝ ժողովրդին:

Այնուհետև օրվա հանդիսավոր առիթով քարոզ է խոսում պատարագի հայր սուրբը՝ «Երբ որ բացվին դռներն հուսո» բնաբանով, և ընդհանուր գծերով հավատացյալ ժողովրդին ներկայացնում կիլիկյան շրջանի հայ ժողովրդի և եկեղեցու պատմությունը, ինչպես նաև անդրադառնում այդ շրջանում ստեղծված հայկական մշակույթին՝ նշելով այդ ամենի կարևորությունը այսօրվա վերածնունդ ապրող հայ ժողովրդի, հայ եկեղեցու և հայ մշակույթի համար:

Ա. պատարագին ներկա է լինում Վեհափառ Հայրապետը:

**Հորեյանական հանդիսավոր նիստ
Վեհաքանում**

Նույն օրը, երեկոյան ժամը 17-ին, Վեհաքանի հանդիսությունների դահլիճում, բարձր նախագահությամբ **Ամենայն Հայոց Վահափառ Հայրապետի**, տեղի է ունենում հորեյանական հանդիսություն՝ նվիրված կիլիկյան շրջանի Ամենայն Հայոց Հայրապետության և հայ մշակույթի 300-ամյա պատմության ոգեկոչմանը:

Հանդիսությանը ներկա են լինում Գերագույն հոգևոր խորհրդի անդամները, Մայր Աթոռի միաբանությունը, թեմակալ առաջնորդներ, մայրավանքի պաշտոնեյուրներ, հոգևոր ճեմարանի դասախոսությունը և ուսանողությունը:

Հանդիսությանը ներկա են լինում նաև շուրջ 300 հրավիրյալներ, այդ թվում՝ մուսլիմականներ, արվեստագետներ՝ Երևանի

զանազան գիտական և մշակութային հիմնարկներից:

Սույն հորեյանական հանդիսությանը ներկա է լինում նաև Հայկական ՍՍՀ Միհրաթյանների սովետին առընթեր Հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ **Սարգիս Գասպարյանը**:

Հանդիսությունը սկսվում է Սովետական Հայաստանի պետական հիմնի նվագով:

Այնուհետև հանդիսությանը ժամանակ կիլիկյան շրջանի փառքի հիշատակին նվիրված բացման խոսքով հանդես է գալիս Գերագույն հոգևոր խորհրդի անդամ, Մայր տաճարի լուսարարապետ **տ. Հուսիկ եպս. Սանթրույանը**:

Հանդեսի բացումից հետո ընթերցվում է Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի սրբատառ կոնդակը՝ 1975 թվականը հորեյանական տարի հայտարարելու և Ամենայն Հայոց Հայրապետության կիլիկյան շրջանի պատմության փառքի հիշատակը ոգեկոչելու առթիվ (սույն կոնդակը տպագրվել է «Էմիածին» ամսագրի սույն համարում, էջ 3): Վեհափառ Հայրապետի կոնդակն ընթերցում է **տ. Թորգոմ արք. Մուշեղյանը**:

Այնուհետև ամբիոն է հրավիրվում օրվա գլխավոր բանախոսը՝ բանասիրական գիտությունների դոկտոր **Գևորգ Աբգարյանը**:

Հարգելի բանախոսն իր խոսքի սկզբում ասում է. «Կիլիկիան» անանցանկի լեռների կրճին բացված այդ բերրի երկիրը, հին հոռմեական ժամանակներում հաշտի էր որպես ավազակների և ծովահների ապաստարան և անհամբեր սպասում էր իր վատ անունը վերջապես թոթափելու և բարի համբավի արժանանալու բախտավոր առիթին: Այդ առիթը ներկայացավ մեր թվականության 11—14-րդ դարերում, երբ այստեղ հայտնվեց հեռուներից եկած մի շինարար ժողովուրդ, որը շուրջ 300 տարի անընդհատ իր բարձր մշակույթով փառք ու պատիվ էր բերելու Միջերկրականի կապույտ ջրերով ողողվող ափերին»:

Այնուհետև բանախոսն, արձանագրելով կիլիկյան շրջանի հայ փառավոր ու ծաղկուն մշակույթը, տալիս է այդ մշակույթի ստեղծման ամենահաստատուն հիմքը, օտար հողում մշակույթ ստեղծելու համար ամենակարևոր գրավականը. «Որ հայերը ոսկեհոտ մշակույթ ստեղծեցին»՝ զարմաճալի չէր, որովհետև ունեին ստեղծելու դարավոր փորձ: Բայց որ այդ փորձը հրաբուխաբան կիրառելու նաև օտար հողում դա գերազանցում էր բոլոր սպասելիքները: Փախտոս Բուզանդին դարեցար կարդացած ժողովուրդը սովորել էր միայն

հայրենի հողին վատահեղուն, միայն հայրենի հողից բարիքներ ակնկալելուն: Բոլորս էլ հիշում ենք Փալատոսի պատմածն այն մասին, թե ինչպես հայոց Արշակ թագավորը Պարսկաստանում արգելված ժամանակ իրեն առյուծի պես էր զգում միայն այն ժամանակ, երբ քայլում էր Հայաստանից ողորտերի քարավանով Պարսկաստան տարված հողի վրա: Բայց բավական է, որ նա իջնեք այդ հողից՝ այլևս ուժերը լքում էին նրան: Արքան կորցնում էր իրեն: Ուրեմն ինչպես պատահեց, որ հայրենի հողին տվոր և այդ հողից կտրված մի ժողովուրդ Կիլիկիայում չկորցրեց իրեն, ընդհակառակը, ավելի գորացավ, ավելի բարձրացավ: Մի՞թե ողորտերի քարավաններն այս անգամ էլ հայոց հողը Կիլիկիա էին տարել: Բայց այդքան հող տանել չէր լինի: Բացի այդ, հողը հայրենիքում արդեն այնքան էր բզկտված, որ մանավանդ օտարության մեջ այլևս չէր կարող դիմանալ նորանոր փորձությունների: Ուրեմն պետք է մտածել, որ ժողովուրդն իր հետ Կիլիկիա է տարել հողից էլ ավելի գորավոր մի բան, որը օտար երկրի տակ ոչ միայն ապրեցրել, այլև վերածնունդի ուժ է հատրդել ժողովրդին: Այդ գորավոր ուժը նրա կրծքի տակ բարաված ազգային մշտադրուն ոգին էր: Առանց այդ ոգու, միայն հողը առհասարակ անգոր է հրաշքներ գործելու: Սուկ հողին ապավինելով չես հարատևի»:

Այնուհետև բանախոսը հանգամանորեն անդրադառնում է այն կարևոր ջանքերին, որ գործ են դրել Կիլիկյան շրջանի հայ մշակույթի մեծ վատակավորները ազգապահպանման սրբազան գործին ի սպաս:

Խոսելով հայացած Կիլիկիայում զարգացած բժշկության մասին, բանախոսը նշում է հետևյալը. «Ժամանակի մեծագույն հայ բժշկապետը, միջնադարյան հայ բժշկության փառքը՝ Մխիթար Հերացին, տիրապետում էր արաբերենին, պարսկերենին և գիտեր, որ իր ժամանակի նշանավոր բժիշկները արևելյան մյուս երկրներում իրենց գրքերը գրում են մեծ մասամբ արաբերեն, որովհետև արաբերենը բժշկության ընդհանուր լեզուն էր Արևելքում, ինչպես որ լատիներենը՝ Արևմուտքում: Արաբերեն չգրելը օտարի աչքում կարող էր նույնիսկ նվաստացուցիչ թվալ, բայց Մխիթար Հերացին չենթարկվեց սուտ փառքին և իր անմահ բժշկարանը գրեց հայերեն: Ըստ որում՝ նա գրեց ոչ թե գրաբար, այլ ժամանակի աշխարհաբար, հասկանալի լեզվով: Եվ նա այդպես վարվեց ժամանակի հայոց կաթողիկոս Գրիգոր Տղայի (1173—1193) խորհրդով»:

Կիլիկյան հայկական թագավորության շրջանում մեծ զարգացում է ապրում նաև հայ օրենսգիտությունը, հիմնականում նշանավոր իրավաբան և մեծ պետական գործիչ Սմբատ ապարապետի աշխատություններով: Որովհետև «եթե բժշկաբանները ժողովրդին շատ պետքական գրքեր էին առողջապահության բնագավառում, ապա պակաս կարևոր չէին նաև բնակչության կարգ ու կանոնի վերաբերող օրենսգրքերը: Եվ Կիլիկյան մշակույթի առաջընթացն այս բնագավառում նույնպես նշանավորվեց ժողովրդի խոսակցական լեզվով գրված «Դատաստանագրքով», որի հեղինակն էր Կիլիկիայի հայկական գործերի հրամանատար Սմբատ ապարապետը կամ Սմբատ Գունդատաբլը: Նա այնքան էր զբաղված պետական և ռազմական գործերով, որ թվում է, թե ժամանակ չպետք է գտներ նույնիսկ իր այդ գործերը լրիվ կատարելու համար, այնինչ նա թողել է և՛ իրավաբանական, և՛ պատմագրական, և՛ թարգմանական հարուստ ժառանգություն: Նա է, որ հին ֆրանսերենից թարգմանեց և սերունդներին հասցրեց «Անգիսթ Անտիոքալ» կոչվող իրավաբանական հուշարձանը, որի բնագիրը մինչև օրս էլ կորած է»:

Ապա հարգելի բանախոսը նշում է, որ իրավաբանական ասպարեզին մեծ ծառայություն է մատուցել նաև հայ նշանավոր հոգևորական Ներսես արքեպիսկոպոսը իր մի բանի իրավաբանական հուշարձանների թարգմանությամբ՝ հունարենից և լատիներենից՝ հայերենի:

Կիլիկյան շրջանի հայ նշանավոր դեմքերից է ս. Ներսես Շնորհալին, որի անունը հավերժորեն սրբություն է դարձել հայ ամեն մի սերնդի համար: Խոսելով ս. Ներսես Շնորհալու մասին, բանախոսն ասում է. «Կիլիկյան մշակույթն իր զարգացման ամենաբարձր կատարներին հասավ Ներսես Շնորհալու երկերում: Շնորհալին հսկա էր, բանաստեղծ, երաժիշտ, հրապարակախոս, գիտնական, կաթողիկոս, ուսուցիչ և այլն»: Ս. Ներսես Շնորհալու ստեղծագործություններից միանգամայն զգացվում է, որ «Կիլիկյան մշակույթի բոլոր բնագավառներում առաջին տեղը հատկացված էր ազգային ավանդությունների պահպանմանը, որոնց միջոցով էլ պահպանվելու էր օտար հողերում իջևանած ժողովուրդը... Շնորհալին Մովսես Խորենացու «Հայոց պատմության» հիմունք վրա գրել է բնդարձակ մի պոեմ («Վիպասանություն»), որի նպատակն է եղել դարձյալ ժողովրդի (և, իհարկե, ոչ միայն

կիլիկեցի ժողովրդի) հիշողության մեջ մեր մեծ նախնիների հիշատակը արթնացնելը.

«Հայց Մեսրոպայ շրջագայեալ,
Զամենեւեան լուսաւորեալ,
Վրաց ու Աղուանից գիր քատեղծեալ»:

Նույնիսկ «Ողբ Եղեսիոյ» կոչվող պոեմում, որը Շնորհալու չափածո երկերի պատկան է, և որի մեջ, թվում է, հին հայոց պատմությունները հիշատակելու առիթը չպիտի ներկայանար, Շնորհալին գտել է այդ առիթը: Նրա արագաթիչ միտքը Եղեսիայից սուրում-հասնում է Հայաստան, գալիս-մտնում է հենց այն քաղաքը, որտեղ այժմ մենք ձեզ հետ միասին հաղթարկած լսում ենք Շնորհալու մասին.

«Ո՛ր են գահոյք թագաւորի,
Վարչաշուկաւ քո քաղաքի,
Ո՛ր նախարարք մեծ արքայի
Այրարատեանն գաւառի...»:

Բանաստեղծն այնուհետև տեղափոխվում է Շիրակ, Բագրատունյաց մայրաքաղաք Անի.

«Արևելեան քաղաքդ Անի...
Մերձաւորաց յոյժ ցանկալի,
Հեռաւորաց փափաքելի,
Շինեալ եղեր տուն արքունի...
Թագաւորաց Բագրատունի...»:

Այնուհետև դուրս. Գևորգ Աբգարյանն իր բանախոսության մեջ արձանագրում է այն իրողությունը, որ կիլիկյան շրջանի Ամենայն Հայոց Հայրապետությունն իր շուրջն էր համախմբում բազմաթիվ հայ և օտար մշակույթի գործիչներ, և որ կիլիկյան շրջանի հայ մշակույթի օրրանը հիմնականում հայոց կաթողիկոսարանն է հանդիսանում: Այս առթիվ բանախոսը նշում է հետևյալ փաստը. «Կոստանդին Ա. Բարձրաբերդի կաթողիկոսի օրոք ասորի գիտնական Իշոխր Կիլիկիայում օգնեց, որպեսզի հայ պատմիչ Վարդան Արևելցին ասորերենից հայերենի թարգմաներ Միխայել Ասորու «Ժամանակագրությունը»: Միխայել Ասորին բարեկամական սերտ կապերի մեջ էր Ներսես Շնորհալու հետ և շատ հաշտեր մի ասորի եկեղեցական բարձրագույն պաշտոնյա: Նրա գիրքը գիտական շրջանառության մեջ է մտել առաջին անգամ Վարդան Արևելցու թարգմանության միջոցով: Վարդանի ձեռքին 13-րդ դարում գտնված ասորերեն բնագիրը երկար ժամանակ կորած էր և հայտնաբերվեց ու

հրատարակվեց միայն 1904 թվականին: Մինչ այդ ասորերեն բնագիրն փոխարինում էր հայերեն թարգմանությունը, որից կատարված վկայակոչություններ այսօր կարելի է գտնել աշխարհի տարբեր երկրներում ապրած ու գործած պատմաբանների գրքերում»:

Այնուհետև բանախոսը, անդրադառնալով թարգմանական գրականությանը, ասում է. «Առհասարակ կիլիկյան գրավոր մշակույթի հիմնական բնագավառներից մեկը թարգմանական գրականության բնագավառն էր: Գրիգոր Վկայասեր կաթողիկոսին (1066—1105) կարելի է համարել կիլիկյան շրջանի հայ թարգմանական գրականության նախադասը, որը Վկայասեր մականունն ստացել է հենց վկայաբանական գրականության բազմաթիվ նմուշներ թարգմանելու համար: Առհասարակ Կիլիկիայում ծավալված թարգմանական աշխատանքներից կարելի է ստանալ այն տպավորությունը, թե մեր գրասեր նախնիները Կիլիկիայի բարձր լեռներում իրենց կառուցած մի ամենատես դիտակետից հետևել են տարբեր ժողովուրդների գրական կյանքին և որոնել ու բացահայտել են այն ամենը, ինչ արժանի է դուրս գալ ազգային սահմաններից և մտնել համամարդկային մշակույթի գանձարանը: Երբեմն բնիկ երկրներում դեռ չեն հասցրել այս կամ այն երկր լրիվ ավարտել, և հանկարծ Հայաստանում գտնում ենք այդ երկերի նախնական տարբերակների թարգմանությունները: Այսպես, օրինակ, միջնադարյան ռուսները դեռևս նոր էին գիր ու գրականություն ստեղծել, նոր էին գրի ստնում իրենց անդրանիկ վկայաբանական գիրքը՝ «Բորիսի և Գլեբի պատմությունը», և հանկարծ հայերն այդ մասին իմանում են և շտապում Կիև՝ հայթայթելու համապատասխան ձեռագրեր, և դեռևս 13-րդ դարում թարգմանում հիշյալ երկը: Այդպիսի արագությամբ թարգմանվեց նաև 10-րդ դարում Բյուզանդիայում կազմված գյուղատնտեսական հանրագիտարանը՝ «Գիտություն»-ն, որը հայ մատենագրության մեջ հայտնի է «Գիրք Վաստակոց» անվամբ»:

Խոսելով Ներսես արքեպ. Լամբրոնացու մասին, բանախոսը նշում է. «Մենք այսօր առիթը կօգտագործենք խոսելու համար Լամբրոնացու՝ հայ հրապարակախոսական գրականությանը փառք ու պատիվ բերած մի պայծառ հեղինակի մասին: Լամբրոնացու երկերի գլուխ-գործոցը՝ հուշակալոր «Ատենաբանություն»-ը, դեռևս 141 տարի առաջ, 1834 թ., թարգմանվել է գերմաներենի և տպագրվել Լայպցիգում: Այն 1865

թ. թարգմանվել է նաև ռուսերեն: Լամբրոնացու փառքը իր ժամանակին տարածված էր նաև Եվրոպայում: Կիլիկյան պետությունն այդ եվրոպականորեն զարգացած մտավորականին էր գործողում ամենապատասխանատու դիվանագիտական առաքելությունների: «Ատենաքանության» ռուսերեն թարգմանության առաջաքանում նշանավոր հայագետ Մկրտիչ Էմինը գրում է. «Ներսեսը... մտքի խորությամբ լայնությամբ, պայծառ հայացքով, դարի ու ցեղի նախապաշարմունքներով չմթազնված՝ խալանում է բարձր, իր ժամանակներից վեր»: «Ատենաքանության» գերմաներեն թարգմանության հեղինակ Կարլ Ֆրիդրիխ Նոյեմերը գրել է. «12-րդ դարի բոլոր գերագանց մարդկանց մեջ փայլելով բարձրանում էր Ներսես Լամբրոնացին, ինչպես իր լայնաթմակ գիտականությամբ, այնպես էլ խոսքի սրությամբ, ուժով և կրակով... Եվ հիրավի, նրա Ատենաքանությունը պատկանում է այն ամենահռչակավոր հրապարակախոսությունների շարքին, որոնք երբևէ արտասանվել են»:

Իր բանախոսության ավարտին դուրս. Գևորգ Արքայանն ասում է. «Ամեն անգամ Երևանի Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարան մոնեխի նայում եմ շքամուտքի երկու կողմերում բարձրացող վեց արձաններին և ափսոսանքով նկատում, որ Մատենադարանի շենքը անվերջանալի չէ և հնարավոր չէ նրա շքամուտքի մոտ կանգնեցնել հայ մշակույթի բոլոր մեծերի արձանները: Ես կուզեի այդ արձանների շարքում տեսնել նաև Լամբրոնացու, նրանից առաջ՝ Ծնորհալու, Մխիթար Հերացու և Կիլիկյան մշակույթի մյուս ներկայացուցիչների արձանները: Այդ ներկայացուցիչներից միայն քչերին ես կարողացա այսօր հիշատակել: Ժամանակ չմնաց հիշատակելու պատմագրության, փիլիսոփայության, ձեռագրական արվեստի, ստակագրության, դավանաբանության, երաժշտության, թատրոնի և այլ բնագավառներում Կիլիկյան հայերի ստեղծած կոթողները: Անհիշատակ թողեցի նույնիսկ այնպիսի մի բնագավառ, ինչպիսին է Կիլիկյան ճարտարապետությունը: Բայց ճարտարապետության վերաբերյալ ինչ կարող ես ասել, երբ ունես այն գիտակցությունը, որ այդ հուշարձանների մասին պատկերացում հաղորդելու լավագույն միջոցը հենց հուշարձանները տեսնելն է: Եիշտ է, այդ հուշարձաններից այժմ պատմական Կիլիկիայի տարածքում մնա-

ցել են միայն ավերակներ, բայց ավերակներն էլ կարող են պատմել իրենց անցյալի մասին»:

Բանախոսության ավարտին հայտարարվում է ընդմիջում:

Տասնհինգ րոպե դադարից հետո սկսվում է հանդիսության գեղարվեստական բաժինը:

Ելույթ է ունենում հայկական հանրապետության վաստակավոր արտիստ **Ռուբեն Մաթևոսյանը՝** կատարելով Անտոն Մայիլյանի «Ինձ մի խնդրիր», Կոմիտաս վարդապետի «Ողբերգ» և Հովհաննես Փարազանյանի մշակմամբ՝ «Ախ տվեք ինձ քաղցր մի քուն» երգերը՝ դաշնամորի նվագակցությամբ վաստակավոր արտիստ **Հովհաննես Փարազանյանի:**

Ապա ելույթ է ունենում հայկական հանրապետության ժողովրդական արտիստ **Միհրան Երկաթը**, որն իրեն հատուկ տաղանդով կատարում է Մակար Ելմալյանի «Լոնգ...», Ռոմանոս Մելիքյանի «Վարդը» և Կոմիտաս վարդապետի «Հայաստան» երգերը՝ դաշնամորի նվագակցությամբ **Էռնա Գրիգորյանի:**

Այնուհետև ելույթ է ունենում հայկական հանրապետության վաստակավոր արտիստուհի, ասմունքող **Սիրվադ Մեսրոպյանը:** Տաղանդավոր արտիստուհին մեծ ապրումով արտասանում է երկու գործ՝ հատկաճաբար զուգակցված ս. Ներսես Ծնորհալու և ս. Գրիգոր Նարեկացու ստեղծագործություններից:

Վերջում ելույթ է ունենում **Հայաստանի երգչախմբային ընկերության երգչախումբը՝** գեղարվեստական ղեկավարությամբ գլխավոր դիրիժոր, հայկական հանրապետության արվեստի վաստակավոր գործիչ **Էմմա Ծատուրյանի:** Երգչախումբը հմտությամբ կատարում է ս. Մեսրոպ Մաշտոցի «Ողորմես ինձ Աստուած», Ստեփանոս Սյունեցու «Օգնական ընդունելի եղև», «Տէր, զլուր քո լուայ», ս. Ներսես Ծնորհալու «Հայր երկնաոր», «Համեմայնի օրհնեալ ես Տէր», «Առաւօտ լուսոյ», Տիգրան Մանուրյանի «Հայր մեր» (խոսք՝ Կոստան Զարյանի) և Կոմիտաս վարդապետի «Ուլ մեծաքանչ» երգերը:

Ժամը 20-ին հրավիրչալները հրաժեշտ են ասում Մայր Աթոռ ս. Էջմիածնից՝ Կիլիկյան հայ մշակույթի ներշնչանքի ներքո, մեծ բավականություն ստացած:

ԵԶՆԻԿ ԱՅԵՂԱ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ